

Razvoj opće kreativnosti učenika putem likovnog obrazovanja

Vukelić, Dario

Master's thesis / Diplomski rad

2022

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **Josip Juraj Strossmayer University of Osijek, Academy of Arts and Culture in Osijek / Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:251:610640>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2025-01-30**

Repository / Repozitorij:

[Repository of the Academy of Arts and Culture in Osijek](#)

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU
ODSJEK ZA VIZUALNE I MEDIJSKE UMJETNOSTI
SVEUČILIŠNI DIPLOMSKI STUDIJ LIKOVNE KULTURE

DARIO VUKELIĆ

**RAZVOJ OPĆE KREATIVNOSTI UČENIKA
PUTEM LIKOVNOG OBRAZOVANJA**

DIPLOMSKI RAD

MENTOR:

doc. art. Zlatko Kozina

Osijek, 2022.

SVEUČILIŠTE JOSIPA JURJA STROSSMAYERA U OSIJEKU
AKADEMIJA ZA UMJETNOST I KULTURU U OSIJEKU

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja, Dario Vukelić, potvrđujem da je moj diplomski rad pod naslovom „Razvoj opće kreativnosti učenika putem likovnog obrazovanja“ te mentorstvom doc. art. Zlatka Kozine rezultat isključivo mogega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da nijedan dio diplomskog rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranog rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga završnog/diplomskog rada nije iskorišten za bilo koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

U Osijeku, _____

Potpis

SAŽETAK

Kreativnost nije nova i suvremena riječ ili pojam, ali danas je možda više nego ikad u fokusu cjelokupnog društva, posebice u odgoju i obrazovanju. Tema je mnogih istraživanja te su se razvile mnogobrojne teorije o različitim aspektima kreativnosti. Ono u čemu se sve teorije slažu jest da je to stvaranje nečega novog, bilo ideje ili produkta, te da je kreativnost jedna od najznačajnijih ljudskih karakteristika koja se može i treba poticati i razvijati od najranije dobi. Jednu od najvažnijih uloga u tome, pored roditelja i okoline, imaju odgojno-obrazovne ustanove, a u prvom redu nastavnici i učitelji, koji moraju stvarati pogodne uvjete za razvoj kreativnosti te i sami biti kreativni. Pritom možda najveće mogućnosti za razvoj kreativnosti imaju nastavnici iz umjetničkih područja s obzirom na to da mnogi autori tekstova o kreativnosti navode upravo umjetnosti, a u prvom redu likovne umjetnosti kao najplodnije tlo za razvoj kreativnih potencijala učenika.

Primarni cilj ovoga rada bio je ukazati na važnost likovnog obrazovanja u razvoju opće kreativnosti i drugih sposobnosti kod učenika. U glavnom dijelu rada opisuju se načini na koje se to postiže u nastavi likovne kulture putem različitih likovnih aktivnosti. Pored toga, rad se u prvom dijelu bavi i općenito pojmom kreativnosti, koji uključuje različite teorije, kriterije i druge aspekte kreativnosti. S jedne strane, stručnjaci govore o vrlo važnoj i jedinstvenoj ulozi koju likovno obrazovanje ima za cjelokupan razvoj učenika s naglaskom na razvoj njihovih kreativnih potencijala koji se nalaze i u samoj osnovi suvremenog odgoja i obrazovanja, dok se s druge strane još uvijek marginalizira i zapostavlja sam predmet Likovna kultura, odnosno likovno obrazovanje davanjem premalo prostora u nastavnom planu i programu. O tom problemu i posljedicama koje iz toga proizlaze rad se bavi u posljednjem dijelu.

U radu se, dakle, prvenstveno pokušao prikazati iznimno velik i važan doprinos umjetnosti i likovnog obrazovanja razvoju opće kreativnosti i sposobnosti učenika te, s druge strane, jedan od glavnih problema s kojim se ono susreće kao neizostavnim aspektom konteksta likovnog obrazovanja u hrvatskom školstvu.

KLJUČNE RIJEČI: kreativnost, razvoj kreativnosti, likovno obrazovanje, umjetnost, marginalizacija

ABSTRACT

Creativity is not a new and modern word or concept, but today, perhaps more than ever, it is the focus of the entire society, especially in education. It is the subject of many studies and numerous theories have been developed about different aspects of creativity. What all theories agree on is that it is the creation of something new, be it an idea or a product, and that creativity is one of the most important human characteristics that can and should be encouraged and developed from an early age. One of the most important roles in this, in addition to parents and the environment, is played by educational institutions, and first and foremost by teachers, who must create favorable conditions for the development of creativity and be creative themselves. At the same time, perhaps the greatest opportunities for the development of creativity are given to teachers in the arts, given that many authors of texts on creativity cite the arts, and in the first place, the fine arts, as the most fertile ground for the development of students' creative potential.

The primary goal of this paper was to point out the importance of art education in the development of general creativity and other abilities in students. In the main part of the work, the ways in which this is achieved in art education are described through various art activities. In addition, the first part of the paper deals with the concept of creativity in general, which includes various theories, criteria and other aspects of creativity. On the one hand, experts talk about the very important and unique role that art education has for the overall development of students, with an emphasis on the development of their creative potential, which is at the very basis of modern education, while on the other hand, the art education is still marginalized and neglected by giving too little space in the curriculum. The last part of the paper deals with this problem and the consequences that arise from it.

Therefore, the paper primarily tried to show the extremely large and important contribution of art and art education to the development of the general creativity and abilities of students and, on the other hand, one of the main problems it faces as an indispensable aspect of the context of art education in Croatian schools.

KEY WORDS: creativity, development of creativity, art education, art, marginalization

SADRŽAJ

1. UVOD.....	1
2. POJAM KREATIVNOSTI.....	2
2.1. Važnost kreativnosti u društvu.....	4
3. KRITERIJI KREATIVNOSTI.....	6
3.1. Kreativna osoba.....	7
3.2. Okolina.....	8
3.3. Stupnjevi kreativnost.....	9
4. NASTAVA IZ UMJETNIČKIH PODRUČJA I KREATIVNOST.....	10
4.1. Važnost likovnog obrazovanja.....	10
4.2. Obrazovanje za umjetnost i putem umjetnosti.....	11
5. RAZVOJ OPĆE KREATIVNOSTI PUTEV LIKOVNOG OBRAZOVANJA.....	13
5.1. Uloga nastavnika u razvoju kreativnosti.....	15
5.2. Kreativnost u nastavi likovne kulture.....	17
5.3. Priroda učenja putem likovno-umjetničkih disciplina.....	21
5.4. Inspiracija i kreativnost.....	23
5.4.1. Inspiriranje kreativnosti promatranjem umjetničkih djela.....	23
6. MARGINALIZACIJA UMJETNIČKOG OBRAZOVANJA.....	25
7. ZAKLJUČAK.....	27
8. LITERATURA.....	28

1. UVOD

„Logika će vas odvesti od A do B. Mašta će vas odvesti gdje god poželite.“ (Albert Einstein)

Kreativnost je jedna od najpoželjnijih čovjekovih karakteristika u današnjem svijetu. Prepoznata je kao ključan čimbenik za napredak i razvoj društva, stoga se i samom razvoju kreativnosti pridaje sve veća pozornost. Razvijanje kreativnosti u osnovi je svakog suvremenog odgoja i obrazovanja te se više ne smatra privilegijom pojedinaca koja postoji samo u umjetničkim područjima, već potencijalom koji postoji kod svih i koji se može poticati i razvijati u različitim područjima. Nastava koja potiče kreativnost temelj je stvaranja resursa za kreativno društvo, kulturu i gospodarstvo koje stvara visoku dodanu vrijednost. Kreativno obrazovanje doprinosi otvaranju društva i stvaranju prostora za razvijanje transverzalnih kompetencija kod djece i mladih, koje se smatraju ključnim kompetencijama 21. stoljeća (Ilić, B. i sur., 2014). Nastava likovne kulture, odnosno likovno obrazovanje ima jednu od ključnih uloga u razvoju kreativnosti učenika, ne samo likovne već i opće kreativnosti koja će im biti neophodna kako u daljnjem školovanju tako i u životu i radu nakon škole. Ovaj diplomski rad bavi se pojmom kreativnosti te ulogom likovnog obrazovanja u razvoju sposobnosti s naglaskom na kreativnost kod učenika. U jednom dijelu rad se dotiče i problema marginalizacije likovnog obrazovanja u hrvatskim školama odnosno zaostajanja prakse za teorijom u pogledu važnosti i položaja likovnog obrazovanja u odgojno-obrazovnom sustavu.

2. POJAM KREATIVNOSTI

Davno su darovitost i kreativnost prepoznate kao važan čimbenik za cjelokupan razvoj i napredak ljudske zajednice te kako su daroviti i kreativni pojedinci najveće blago svakog društva. To su uvidjeli još stari narodi (Kinezi, Grci, Egipćani, Hindusi, Židovi). U 20. stoljeću, osobito nakon Drugog svjetskog rata, ta saznanja dobivaju posebno snažnu podršku te se tada i započinje ozbiljnije pristupati izučavanju i tretmanu darovitosti i kreativnosti (Stojaković, 2000). Riječ „kreativnost“ potječe od latinske riječi „creare“, što znači „stvoriti, sazdati“ (Pušina, 2020). Kreativnost i proces kreativnosti složen je pojam koji su tijekom povijesti mnogi filozofi, znanstvenici i psiholozi pokušavali razumjeti i objasniti. Tekstovi koji govore o kreativnosti opisuju kreativnost kao pojavu koja se javlja kod sve djece, ali kod malog broja odraslih. Pišu da kreativnost vodi inovaciji u znanosti, uspjehu na području umjetnosti, novim pogledima i razmišljanjima. Povezuje se ili izjednačava s inteligencijom, produktivnošću, originalnošću i pozitivnim utjecajem na mentalno zdravlje (Kvašćev, 1976). Mnoštvo je definicija u različitim literaturama te ne postoji jedinstvena definicija i teorija koja opisuje pojam kreativnosti (Ilić, 2012). Amabile (2018, prema Pušina, 2020) smatra kako je kreativnost stvaranje ideja koje su istovremeno nove i drugačije, ali i prikladne, odnosno ispravne, korisne i vrijedne. Beghetto (2018, prema Pušina, 2020) smatra da kreativnost podrazumijeva međudjelovanje sposobnosti, procesa i okruženja u kojem se individualno ili grupno stvara značajan proizvod koji je definiran unutar društvenog konteksta kao nov i koristan. English i English (1972, prema Pušina, 2020) navode da je kreativnost sposobnost pronalaska novih rješenja nekog problema ili umjetničkog izražavanja na nov način, ostvarenje proizvoda koji je nov za tog pojedinca, ali ne nužno i za druge. „Kreativnost je mišljenje i odgovarajući proces koje povezuje naše prethodno iskustvo, odgovore na stimulanse (objekti, simboli, ideje, ljude, situacije) i stvaranje najmanje jedne jedinstvene kombinacije“ (Parnes u Isenberg i Jalongo, 1997, 4-5, prema Bognar, 2010: 2). Stevanović (1997, prema Vrbić-Mačak, 2018) navodi kako Ellis Paul Torrance vidi kreativnost kao proces putem kojega se otkrivaju problemi ili nepotpune informacije, formiraju ideje i hipoteze te otkrivaju novi postupci i istražuje nepoznato.

Najveća zasluga za istraživanje i objašnjavanje fenomena kreativnosti pripada J. P. Guilfordu i njegovoj znanstvenoj teoriji „modela strukture intelekta“ u kojoj je čimbenike intelekta

podijelio u tri kategorije. Njegov model strukture intelekta čine sadržaji koji mogu biti figuralni, simbolički, semantički i bihevioralni, zatim operacije koje mogu biti kognicija, memorija, konvergentna i divergentna produkcija i evaluacija te šest vrsta produkata: jedinice, klase, relacije, sustavi, transformacije i implikacije. Kombiniranjem svih navedenih kategorija dolazi se do 120 različitih čimbenika intelektualne sposobnosti. Kada govorimo o kreativnosti, posebna pozornost usmjerava se na divergentnu produkciju, za koju se smatra da je najvažnija za stvaralaštvo odnosno kreativnost. Divergentna produkcija je operacija sačinjena od 24 sposobnosti koje su od iznimne važnosti za kreativnost, a proizlaze kombiniranjem četiriju vrsta sadržaja i šest vrsta produkata (Kvašćev, 1976, prema Vrbić-Mačak, 2018).

Prema Guilfordovu modelu, divergentno mišljenje čine sljedeći čimbenici: fleksibilnost, fluentnost, originalnost i elaborativnost.

1. Fleksibilnost – može biti spontana ili adaptivna, a podrazumijeva sposobnost stvaranja velikog broja ideja i brzi pronalazak što više različitih rješenja nekog problema.
2. Fluentnost – razlikujemo fluentnost riječi, ideja te asocijativnu i ekspresivnu fluentnost, a podrazumijeva sposobnost obrađivanja podataka i objekata te istovremenog promatranja različitih mogućnosti.
3. Originalnost – podrazumijeva sposobnost pronalaska rijetkih ili sasvim novih, dotad neviđenih ideja (Torrance, 1979, prema Huzjak, 2006).
4. Elaborativnost – može biti figuralna ili semantička, a podrazumijeva sposobnost ukrašavanja ideja i odgovora detaljima (Goff i Torrance, 2000, prema Huzjak, 2006).

Iako ne spadaju u divergentne čimbenike, kao značajni za kreativnost spominju se još i ovi čimbenici:

1. Osjetljivost za probleme – sposobnost uočavanja nedostataka ili potrebe za poboljšanjima i promjenama.
2. Redefinicija – sposobnost napuštanja starih načina tumačenja predmeta kako bi se koristili u nove svrhe (Huzjak, 2006).

Iako često zanemarivana i kritizirana zbog zapostavljanja ostalih čimbenika poput mašte i drugih intelektualnih sposobnosti, Guilfordova teorija još je uvijek okosnica proučavanja kreativnosti (Kvašćev, 1976, prema Vrbić-Mačak, 2018). Na temelju njegovih istraživanja razvijali su se testovi i programi za identificiranje i razvoj kreativnosti od kojih su najpoznatiji oni Treffingera i Torrancea (Huzjak, 2006).

Dok drugi istraživači vide fenomen kreativnosti kao jednostavnu dispoziciju osobnosti, Guilford smatra da je kreativna dispozicija sastavljena od više komponenti. On pretpostavlja da će se kod kreativnih osoba produkt mišljenja odlikovati većom fluentnošću te fleksibilnijim i originalnijim mišljenjem (Čandrlić, 1988).

Kada je u pitanju istraživanje kreativnosti, postoji mnogo različitih stavova različitih autora diljem svijeta. Ono u čemu se većina autora slaže kada govore o kreativnost jest sljedeće:

- Kreativnost uključuje razmišljanje kojemu je cilj proizvodnja relativno novih i uvjerljivih ideja ili produkata.
- Kreativnost se može mjeriti, barem do neke granice.
- Kreativnost se može razvijati, do neke granice.
- Kreativnost u praksi nije toliko cijenjena kao što teorija smatra da bi trebala biti (Kaufman i Sternberg, 2006).

2.1. Važnost kreativnosti u društvu

Iako možda ne razmišljamo o tome, kreativnost je svuda oko nas i ima iznimno važnu ulogu u modernom društvu. Danas uobičajeni proizvodi poput automobila, zrakoplova, kompjutera, telefona, interneta i sl., bez kojih teško možemo zamisliti naš svijet, izumi su koji ne bi postojali da nije bilo kreativnih ljudi koji su tragali za nemogućim, nadilazili prepreke i hodali neutabanim stazama kako bi nemoguće učinili mogućim. Međutim, premda su mnogi problemi riješeni, u svijetu i dalje postoji mnogo toga neriješenog, a važno je čak i za opstanak čovječanstva, npr. lijekovi za teške bolesti, strojevi koji ne zagađuju okoliš, tehnologija za obranu od kataklizmi iz svemira (meteori, asteroidi), zatvaranje ozonskih rupa u zemljinoj atmosferi, prevelika razlika

između razvijenih i nerazvijenih zemalja i sl. Osim ovih globalnih problema, postoje i oni svakodnevni problemi koje treba rješavati, kao npr. zapošljavanje, koji je jedan od prvih problema s kojim će se učenici suočiti nakon završetka školovanja. Pritom će mnogi brzo shvatiti kako im školsko znanje i ocjene u tom slučaju neće biti od velike koristi. Uvidjet će kako se danas od radnika prije svega traži kreativnost i domišljatost u rješavanju svakodnevnih poslovnih problema i osmišljavanju novih proizvoda jer one jednostavne poslove danas obavljaju automatizirani strojevi (Bognar, 2010).

„Škole koje na prvo mjesto stave razvoj kreativnosti svojih učenika umjesto bubanja mnoštva nepotrebnih činjenica imat će smisla dok će ostale biti sve više neučinkovite i često štetne za razvoj učenika, kao i cijelog društva“ (Bognar, 2010: 1).

3. KRITERIJI KREATIVNOSTI

Problem kriterija, kako ističe većina psihologa, jedan je od najvažnijih momenata istraživanja kreativnosti. Većina studija o kreativnosti pokazala je samo internu vrijednost testova kreativnosti, dok je samo manji broj radova pokazao da su testovi kreativnosti valjani i u odnosu na neki vanjski kriterij. Utvrđivanje valjanosti testova na temelju sadržaja nije siguran dokaz da su testovi kreativnosti dobri pokazatelji stvarne kreativnosti koja se iskazuje u životnim situacijama, stoga je nužno ustanoviti različite načine validacije testova kreativnosti. Dugotrajno praćenje ličnosti ispitanih testovima kreativnosti i usporedba njihovih rezultata u odnosu na različite vanjske kriterije kreativnosti bila bi najbolja provjera testova kreativnosti (Čandrić, 1988).

Kao kriteriji kreativnosti najčešće se analiziraju produkti kreativnosti i procesi kreativnosti. Prvo se odnosi na nove i originalne ideje, a drugo na zajedničke karakteristike mišljenja kreativnih mislilaca (Čandrić, 1988). G. Wallace (1926, prema Čandrić, 1988) identificirao je četiri faze koje su uočljive u procesu stvaralačkog mišljenja i kod rješavanja problema. To su preparacija, inkubacija, iluminacija i verifikacija.

1. Preparacija – prvi stupanj svakog stvaralačkog rada jest priprema. Počinje prepoznavanjem problema i isticanjem zadatka, a često se sastoji od dugog prikupljanja činjenica, njihove usporedbe i povezivanja.
2. Inkubacija – period sazrijevanja i sređivanja prikupljenog gradiva koji nije planski i svjestan proces.
3. Iluminacija – trenutak u kojem se traženo rješenje ukazuje stvaraocu (nakon određenog perioda inkubacije često se ideja o rješavanju problema javlja odjednom).
4. Verifikacija – posljednji stupanj stvaralačkog rada. Rješenje koje se pojavilo u trenutku iluminacije primjenjuje se, provjerava i problem se rješava (Čandrić, 1988).

Osim procesa kreativnosti, kao kriterij za rješavanje kreativnosti mogu se uzeti i kreativni produkti. Nedvojbeno je da je jedan od kriterija stvaralaštva uspjeh u rješavanju testova koji mjere različite sposobnosti stvaralačkog mišljenja. Na taj način ispituju se odnosi između uspjeha u rješavanju testova stvaralačkog mišljenja i različitih vanjskih kriterija. Ispituju se elementi

kreativnosti u učenju, pisanim radovima, organizaciji rada i sl. To je procjena valjanosti testova stvaralačkog mišljenja kojom se utvrđuje razina valjanosti tih testova kao prediktora manifestacije kreativnog ponašanja ispitanika u različitim područjima. Postoje dva shvaćanja o produktima kao kriteriju stvaralaštva. Prema jednom shvaćanju kreativno je samo ono što je izraženo opipljivim produktom, na primjer znanstvena ili umjetnička djela, dok prema drugom shvaćanju produkt može biti kreativan bio on izražen ili ne. Tako Guilford smatra da i fantazija može biti stvaralačka te da nema bitne razlike između stvaranja opipljivog produkta i stvaralačke fantazije. Kako god bilo, najlogičniji, premda ne baš jednostavan, način verifikacije testova kreativnosti jest dugogodišnje praćenje ispitanika koji su prethodno ispitani testovima kreativnosti (Čandrić, 1988).

3.1. Kreativna osoba

Mnogo je istraživanja u psihologiji kreativnosti koja su se bavila pronalaskom crta ličnosti kojima se odlikuju kreativne osobe. Dobivene spoznaje tako govore o različitim aspektima ličnosti kreativnih pojedinaca; primjerice, o njihovu karakteru, intelektualnim sposobnostima, znanju, stilovima mišljenja, motivaciji i statusu u društvu (Arar i Rački, 2003). Neke karakteristike kreativnih osoba koje literatura navodi jesu: otvorenost „unutrašnjim“ i „vanjskim“ iskustvima, sposobnost mišljenja koje ide protiv logike, osjetljivost, ustrajnost, pronalaženje reda u kaosu, tolerancija na dvosmislenost, spremnost na rast i mijenjanje itd. Znanje igra važnu ulogu u kreativnosti, a kreativni pojedinci raspolažu bogatim i širokim fundusom znanja iz kojega lako „izvlače“ informacije. Što se tiče motivacije, ona kod kreativnih osoba proizlazi većim dijelom iznutra nego izvana, tj. kreativni pojedinci više su intrinzično motivirani (Arar i Rački, 2003). Pokazuju i snažnu sklonost prema intuitivnom stilu razmišljanja odnosno oslanjaju se na svoje osjećaje, predviđanja i interne izvore znanja (Myers i McCaulley, 1985, prema Arar i Rački, 2003). U pogledu društvenog statusa, kreativnost ima dobre osnove za ostvarivanje kvalitetnih odnosa jer uključuje sposobnost sagledavanja i rješavanja problema, premda kreativne osobe često ne zanimaju položaj i popularnost u grupi, već njihove vlastite ideje i razmišljanja (Arar i Rački, 2003). Torrance (1967, prema Arar i Rački, 2003) navodi kako najkreativnija djeca često ne

suraduju dobro s drugom djecom, ne vole nametnuti red, dominantna su i okupirana samostalnom aktivnošću, zbog čega baš i nisu među najpopularnijima i najomiljenijima u društvu. Harris (1960, prema Čandrlić, 1988) ističe da su kreativne osobe često introvertnije, radikalnije i same sebi dovoljne, a kreativni učenici emocionalno osjetljiviji i samostalniji. Kreativno dijete opire se monotoniji, traga za novošću i življe reagira na promjene (Supek, 1977, prema Čandrlić, 1988). Kreativne osobe pokazuju slab interes za praktične i konkretne aspekte života, sitne detalje i činjenice. Njihovo zanimanje usmjereno je k značenju, implikacijama i simbolima stvari i ideja. Vještiji su u komunikaciji, traže komunikaciju i otvoreni su prema iskustvu (Mackinnon, 1978, prema Čandrlić, 1988). Zbog nezavisnosti mišljenja i kretanja izvan okvira visoko kreativne osobe imaju problema u prilagođavanju okolini, što često za posljedicu ima suzbijanje vlastite kreativnosti ili prihvaćanje tenzija koje proizlaze iz njihovih stavova (Čandrlić, 1988).

3.2. Okolina

Mnogi autori ističu sredinu kao važan čimbenik za razvoj kreativnih potencijala. Danas se smatra kako je povoljna ona sredina koja je sklona toleranciji, naklonjena pojedincu, prihvaća inicijativu djeteta i dijete takvo kakvo jest, ohrabruje, iskazuje povjerenje, podržava slobodu akcije i ispoljavana vlastite osobnosti, prihvaća spontanost i samostalnost (Marjanović, 1972, prema Stevanović, 1997). Čandrlić (1988) navodi da u razvoju kreativnih osobina pojedinca važnu ulogu ima utjecaj, odnosno ozračje u obitelji, ali i sveukupno društvo kojemu pripada i škola. Dva su načina na koja kreativnost ovisi o socijalnom kontekstu: ontološki, gdje kritički segment društva odlučuje što je kreativno, a što ne, te empirijski, gdje realizacija ideja također ovisi o potpori društva. Dakle, da bi kreativan čin bio ostvaren, osim energije pojedinca potrebna je i pozornost neke relevantne socijalne grupe. Različita društva različito pridaju pozornost prepoznavanju novih ideja (Arar i Rački, 2003). Kreativnost je prisutnija u slobodnijim i demokratičnijim društvima te bi se moglo reći da je inovativnost jednoga društva istovremeno i pokazatelj njegove slobode i demokratičnosti (Bognar, 2011).

3.3. Stupnjevi kreativnost

Kvašček (1976) navodi kako Taylor razvrstava kreativnost s obzirom na psihološka iskustva u pet kategorija različitih razina od kojih svaka razina uključuje onu prethodnu, a kreativnost varira po dubini i obimu više nego po vrsti.

Taylorova hijerarhija kreativnosti:

1. Ekspresivna kreativnost – osnovna forma kreativnosti koju karakterizira slobodno izražavanje u kojem su vještina, originalnost i kvaliteta proizvoda nevažni (npr. spontani crtež djeteta) (Kvašček, 1976).
2. Produktivna kreativnost – viša razina kreativnosti koju odlikuje veća kontrola i smanjena sloboda igre, dolazi do ovladavanja određenim vještinama i tehnikama, a time i do stvaranja proizvoda (Kvašček, 1976).
3. Inventivna kreativnost – odlikuje se dosjetljivosti u rukovanju materijalima, tehnikama i metodama, uključuje fleksibilnost u opažanju novih i neobičnih veza između prethodno odvojenih dijelova. Ne doprinosi stvaranju novih ideja, već uporabi starih stvari na novi način (Kvašček, 1976).
4. Inovativna kreativnost – još viša razina kreativnosti koju karakterizira otkriće novih načina izražavanja ili stvaranje koje utječe na mnoge druge stvaraoce (Stevanović, 1997).
5. Emergentna kreativnost – kreativnost najviše razine u kojoj dolazi do otkrića novih principa, potpuno novih i fundamentalnih značenja, poput teorije relativnosti, zakona evolucije i sl. (Stevanović, 1997).

4. NASTAVA IZ UMJETNIČKIH PODRUČJA I KREATIVNOST

Škole su na meti brojnih kritika koje govore da škola prema svojoj tradiciji nije mjesto gdje vlada kreativnost, iako bi bilo nepravедno reći da se u školama kreativnost uopće ne razvija, posebno kada je u pitanju nastava iz umjetničkih područja koja ne samo da omogućava nego i potiče kreativnost učenika (Bognar, 2011).

Bognar (2011) navodi kako Maslow (1976) smatra da bi se nastava svih predmeta trebala povesti za nastavom umjetničkih predmeta koja u znatnijoj mjeri potiče kreativnost. „Ono za što sam ja zainteresiran“, kaže Maslow, „jest nova vrsta edukacije koju moramo razviti i koja ide k jačanju nove vrste ljudskog bića koje mi trebamo, osobe procesa, kreativne osobe, osobe koje znaju improvizirati, samopouzđane i hrabre osobe, autonomne osobe. Povijesna je slučajnost da su učitelji umjetničkih predmeta prvi krenuli u tom smjeru. To bi se moglo ostvariti i u matematikom obrazovanju i nadam se da će to i biti jednog dana. Sigurno je da se matematika ili povijest ili književnost danas još uvijek uče na autoritativan način usmjeren na memoriranje... Pitanje je kako djecu učiti da se suoče s ovdje i sada, kako da postanu kreativni ljudi koji su u stanju zauzeti kreativnu orijentaciju“ (Maslow 1976: 95, 96, prema Bognar, 2011: 16, 17).

4.1. Važnost likovnog obrazovanja

Likovna umjetnost danas postaje sve važniji i značajniji element u razvoju svih društava i njezina vrijednost zauzima važno mjesto u školi i u društvu. U školskom kontekstu umjetnost je zastupljena kao likovna kultura, a razvija se s namjerom jačanja učeničkih potencijala, razvijanja vještina kritičkog ocjenjivanja, kreativnih sposobnosti, mašte i umjetničkog izraza, utječući na cjelokupna akademska postignuća. Ona pruža važnu ravnotežu djetetovu ukupnom obrazovnom iskustvu, stoga ima ključnu ulogu u odgojno-obrazovnom radu za njegov razvoj (Zečević, 2020). Likovna kultura ima važnu ulogu u svim drugim nastavnim predmetima i neizbježna je potreba učinkovite nastave. Povezana je i s profesionalnom orijentacijom, što je iznimna inovacija u suvremenom obrazovanju i pripremi za sva zanimanja u životu i radu (Zečević, 2020). „Likovno

vizualno obrazovanje sudjeluje u konstituiranju općeg obrazovanja i formiranju kulture suvremenog čovjeka“ (Bosnar, 2018, prema Zečević, 2020: 76). Posebnu odgojno-obrazovnu važnost likovno odgajanje ima u vrtićima, predškolskim i školskim ustanovama. Ciljevi toga odgoja usmjereni su na specifično likovno i estetsko odgojno obrazovanje i potpuno oblikovanje dječje osobnosti, jer jedino takvo dijete kasnije može pridonositi društvu u estetskom izgrađivanju okoline. Takvo odgojno obrazovanje djetetu omogućava aktivno istraživanje, oslobađanje od psihičke napetosti, razvijanje sposobnosti opažanja, ustrajnosti, predstavljanja, samosvijesti te razvijanje radne discipline i sudjelovanje u kolektivnom radu (Zečević, 2020). Odgojno-obrazovni rad poučavanja likovne kulture zapravo ima za cilj poticanje i razvijanje kreativnog razmišljanja i djelovanja učenika u skladu s karakteristikama toga predmeta. U pojednostavljenom konceptu ciljeva likovne kulture, najopćenitiji cilj bio bi razvoj osobnosti, svjesnosti, formiranje autonomije ličnosti, prevladavanje ovisnosti i osjećaja podređenosti i nižih vrijednosti, a u vezi s tim i razvoj kreativnih sposobnosti, koje omogućavaju uspostavljanje ravnopravnih odnosa s okolinom i drugim dionicama. Sagledavajući općenito odgojno-obrazovne sustave, ciljevi svake nastave likovne kulture obuhvaćaju elemente kognitivnog, afektivnog i psihomotornog razvoja te razvoja mašte, estetske osjetljivosti, emocija itd. Primarni zadatak likovne kulture jest produktivna, praktična učenička aktivnost i stvaralačko izražavanje i mišljenje, ali u isto vrijeme treba povezivati i razvijati perceptivne i receptivne likovne sposobnosti, kao i stjecanje osnovnih znanja iz likovne umjetnosti. Procesima rada stječe se kreativni potencijal, a on je značajan i za druga područja (Zečević, 2020). „Tako su umjetnosti u općem odgoju i obrazovanju prirodni okvir kreativnog djelovanja, oslobođen straha od pogreške, budući da su i jedini prostor koji nema unaprijed definirane odgovore i koji omogućuje percepciju iz različitih perspektiva“ (Zečević, 2020: 77).

4.2. Obrazovanje za umjetnost i putem umjetnosti

Postoje dva komplementarna termina koja se najčešće koriste danas u Europi u području umjetničkog obrazovanja. To su „obrazovanje za umjetnost“ i „obrazovanje putem umjetnosti“. Pojam „obrazovanje za umjetnost“ podrazumijeva oblikovanje osjetljivosti i neke vrste

umjetničkog senzibiliteta, poštivanje estetskih vrijednosti i oblikovanje umjetničkih sposobnosti, dok se pod pojmom „obrazovanje putem umjetnosti“ podrazumijeva proces formiranja cjelovite ličnosti. Ono nema ulogu razvijati samo umjetnički senzibilitet radi umjetnosti same, već i transferirati taj senzibilitet na druga područja, poput obogaćivanja znanja, jačanja osobnog mišljenja, stjecanja moralnih kriterija, imaginacije i kreativnih sposobnosti. Za koncept „obrazovanje putem umjetnosti“ zaslužan je Herbert Read, koji je 1943. godine objavio knjigu „Education through art“. Ideja o obrazovanju putem umjetnosti bila je revolucionarna, premda je ni danas mnogi ne razumiju, a razlog tomu jest što ona daje umjetničkom obrazovanju središnju ulogu u reformi obrazovnog sustava (Turković, 2009). „Svrha reforme nije stvaranje još većeg broja umjetničkih dijela, već stvaranje boljih ljudi i boljeg društva. Naš je cilj postavljanje takvog umjetničkog obrazovanja koje će razviti imaginativne i kreativne sposobnosti djece. Kada su kreativne sposobnosti oslobođene na jednom području, one će se prenijeti na sva područja ljudskog djelovanja“ (Read, 1943: 68, prema Turković, 2009: 14). U duhu ove Readove orijentacije, 1954. godine pod pokroviteljstvom UNESCO-a formaliziran je pokret pod nazivom International Society for Education through Art. Taj nerazmjer između dvaju modela umjetničkog obrazovanja još i danas potiče rasprave koje otvaraju pitanja poput: poučava li se umjetnost u školama samo radi estetskog užitka i poznavanja umjetničkih dijela ili umjetnost treba promatrati kao sredstvo za učinkovitije učenje drugih školskih predmeta; postoji li umjetničko obrazovanje zbog malog broja darovitih za pojedina umjetnička područja ili zbog svih. Odgovori na ta i druga pitanja mogu se pronaći u UNESCO-ovu dokumentu „Smjernice za umjetničko obrazovanje“ sa Svjetske konferencije o umjetničkom obrazovanju (Oblikovanje stvaralačkih mogućnosti za XXI stoljeće, Lisabon, ožujak 2006). Taj dokument zagovara pravo svih ljudi na obrazovanje i kulturu pridajući pritom umjetničkom obrazovanju temeljnu ulogu pri postizanju kvalitete obrazovanja. Neki od ciljeva umjetničkog obrazovanja koje dokument navodi jesu: pravo svih na obrazovanje, razvitak individualnih sposobnosti, poboljšanje kvalitete obrazovanja, promicanje kulturne raznolikosti. Nadalje, kao ključne sposobnosti koje razvija navode se: intelektualna spoznaja, likovno-vizualna pismenost, emocionalna inteligencija, iskustvena spoznaja, kreativnost, kritičko mišljenje, komunikacijske vještine. Također su navedene i metode kojima se umjetnost služi za razvijanje spomenutih sposobnosti, a neke od njih su: proučavanje umjetničkih djela, izravan susret s umjetničkim djelima, sudjelovanje u umjetničkom stvaranju, a poseban naglasak stavljen je na to da je umjetnost sredstvo za učenje drugih predmeta (Turković, 2009).

5. RAZVOJ OPĆE KREATIVNOSTI PUTEM LIKOVNOG OBRAZOVANJA

Razvoj kreativnosti psihološki je koncept koji se već dugo proučava. Literatura ukazuje na to da se koncept kreativnosti proširio na različita područja, poput umjetnosti, znanosti i poslovnih kategorija (Stumpf, 1995, prema Fazylova i Rusol, 2016). Kreativnost može biti shvaćena kao snaga ili sposobnost da se izrazimo na vlastiti način. Djeca su po svojoj prirodi kreativna i vide svijet drugačijim, novim i svježim očima te zatim viđeno koriste na originalan način (Fazylova i Rusol, 2016). Kada govorimo o kreativnosti u kontekstu školske učionice, ona nadilazi nastavu likovne kulture i školske projekte. Ono što čini kreativnost u razredu jest način na koji učitelj osvaja pažnju učenika i inspirira ih na učenje. Učitelji koji prakticiraju razvoj kreativnosti na svom satu zapravo su usredotočeni na stvaranje razredne kulture koja se zasniva na kreativnosti. To postižu planovima i strategijama koji su dizajnirani da potaknu nove ideje i probude duh kreativnosti kod učenika. Dakle, potrebno je inovativno podučavanje, pružanje učenicima mogućnosti da iskuse nesigurno i nepredvidljivo te lekcije iz kojih proizlazi iznenađenje. Da bi oni koji uče bili kreativni, trebaju i kreativnog učitelja, koji može održati disciplinu, ali i povesti u avanturu i koji je spreman riskirati i raditi neočekivano (Fisher, 2002, prema Fazylova i Rusol, 2016).

Umjetnost se već jako dugo koristi kao alat za poticanje kreativnosti, a današnja istraživanja stavljaju fokus upravo na razvoj kreativnosti putem umjetnosti. Literatura navodi kako su upravo umjetnosti u srži pedagoških promjena kako bi se kreativnost udomaćila u obrazovnom kontekstu (Sheridan-Rabideau, 2010, prema Fazylova i Rusol, 2016). Umjetničko obrazovanje razvija kreativne individualce koji gledaju svijet na jedinstven način, nadilazeći granice nacionalnog, rasnog i socioekonomskog (Christensen i Kirkland, 2010, prema Fazylova i Rusol, 2016). Sheridan-Rabideau tvrdi da kreativno razmišljanje koje se ispoljava u umjetničkom obrazovanju izaziva pojavu poslovnog odnosno poduzetničkog razmišljanja. Christensen i Kirkland slažu se s tom idejom jer su stava da je stvaranje umjetnosti povezano s kognitivnim vještinama višeg reda, omogućujući onima koji uče razvoj snažnog osjećaja sebe u odnosu na društvo (De Backer, Lombaerts, De Mette, Buffel, Elias, 2012, prema Fazylova i Rusol, 2016). Također smatraju da umjetničko obrazovanje može biti plodno tlo za razvoj kreativnosti te je to i glavni cilj primarnog kurikulumu (Prummel, 2006, prema Fazylova i Rusol, 2016). Bitno je napomenuti da Kurikulumi

na globalnoj razini kao cilj navode važnost kreativnog razmišljanja unutar konteksta obrazovanja (Hadzigeorgiou, Fokialis, Kabouropoulou, 2012, prema Fazylova i Rusol, 2016). W. Lambert Brittain (1979, prema Fazylova i Rusol, 2016), autor knjige *Creativity, Art and the Young Child*, smatra kako se često osobnost djeteta najjasnije ispoljava dok dijete crta ili slika te kako umjetničke aktivnosti ne samo da odražavaju djetetovu osobnost već pomažu i formirati je. U časopisu Nature, vodećem svjetskom časopisu za znanstvena istraživanja, objavljeni su rezultati jednog istraživanja koji su pokazali da je crtanje jednako mišljenju, i u smislu rješavanja problema i u smislu tehničke i interpretativne kreativnosti (Geake, 2009, prema Alter, 2010).

Čandrić (1988) navodi kako stvaranje igra značajnu ulogu u humanističkim teorijama ličnosti. U teoriji ličnosti E. Fromma stvaralaštvo ima značajnu ulogu u samoizgrađivanju čovjeka.

Nastavni predmet Likovna kultura ima dobre predispozicije za razvoj cjelokupne ličnosti učenika jer rješavanjem likovnih problema i zadataka učenici praktičnim radom usvajaju osnove likovnog jezika, likovnih tehnika i disciplina, njegujući pritom vlastiti likovni izraz te razvijaju maštu, kreativnost i druge sposobnosti (Vrbić-Mačak, 2018).

Grgurić i Jakubin (1996) ističu da je osnovni cilj vizualno-likovnog obrazovanja usmjeravanje učitelja i učenika k spontanijem i kreativnijem razvijanju spoznajnih vrijednosti putem likovnog stvaralaštva.

Umjetničke aktivnosti nemaju i ne traže samo jedan točan odgovor, već pružaju mnogo različitih dobrih rješenja problema te je samim time kreativno mišljenje sastavni dio umjetničkog procesa. Takav način razmišljanja odlična je priprema za budući rad i život učenika, koji će sigurno zahtijevati različite načine zaključivanja i kreativnog mišljenja. Pronalazak do kojega se dolazi kreativnim mišljenjem u osnovi je umjetničkog procesa koji pomaže učenicima u sljedećem:

- U razvijanju sposobnosti vizualnog predstavljanja svojih ideja te da tako iskažu svoje osjećaje i dojmove.
- Pruža učenicima priliku oblikovanja vlastite percepcije i razvijanja sposobnosti kreativnog rješavanja problema i prosuđivanja.
- Potiče kreativno učenje i razmišljanje kroz razgovore i istraživanja.
- Uporabom različitih materijala i tehnika ohrabruje učenike da razvijaju umjetničke vještine i znanja.

- Razvija kod učenika korisne radne navike i odgovornost.
- Pomaže učenicima u boljem razumijevanju drugih njegovanjem poštovanja prema drugačijima od njih.
- Stimulira učenje, shvaćanje i poštovanje, kako svoje tako i drugih kultura i umjetničkog nasljeđa.
- Poboljšava i unaprjeđuje nastavni program škole i zajednice (Ilić, 2012).

5.1. Uloga nastavnika u razvoju kreativnosti

„Imaginacija, kao određene divlje životinje, neće se razmnožavati u zatočeništvu.“ (George Orwell)

Kada je u pitanju iskazivanje kreativnosti, mogućnosti nastavnika su velike. Kreativnost nastavnika ne samo da je dobrodošla već je i ključan čimbenik istinskog rada u nastavi. Ona je svakodnevna obveza nastavnika kojom se suprotstavlja šablonskom i rutinskom radu (Čandrlić, 1988). Kako bi nastavnik mogao uspješno razvijati učeničke sposobnosti i potencijal, mora biti spreman i sam razvijati isto (Ilić, 2012). Za razvijanje kreativnih sposobnosti pojedinca potrebno je jasno razumijevanje kvaliteta strukture osobnosti sa svim njezinim različitostima (Vigotskii, 1986, prema Fazylova i Rusol, 2016). Razumijevanje osobnog identiteta mlade osobe pomaže pri stvaranju potrebnih uvjeta za razvoj kreativnih sposobnosti (Fazylova i Rusol, 2016). Čandrlić (1988) navodi kako nastavnik mora znati da kreativnost zahtijeva ozračje dopuštanja, slobode i spontanosti u kojemu dijete neće osjećati strah, nego će biti ohrabreno da istražuje, eksperimentira, misli, zanima se, pri čemu nastavnikova funkcija treba biti prisutna, ali nenametljiva. Isaksen (1983, prema Čandrlić, 1988) navodi neke od sugestija nastavnicima za stvaranje ozračja koje vodi kreativnom razvoju:

1. Treba poštivati potrebe učenika za samostalnim radom i hrabriti njihove samostalne pothvate.
2. Neka nastavni program bude različit za različite učenike.
3. Dobro je barem na kratko vrijeme tolerirati nered.
4. Treba podržavati i ohrabrivati neobične ideje i odgovore.

5. Iskoristiti pogreške da se pomogne učeniku shvatiti ih i učiti na njima.
6. Prilagoditi se, gdje je moguće, interesima i idejama učenika.
7. Dati učenicima vremena da razmišljaju o svojim idejama.
8. Stvarati klimu međusobnog poštivanja i prihvaćanja među učenicima koji će se moći zajedno razvijati, učiti jedan od drugog, ali i nezavisno.
9. Treba hrabriti divergentne aktivnosti učenika kao izvor ideja radije nego kao kontrolor uratka.
10. Slušati učenike i smijati se s njima jer topla atmosfera omogućuje slobodu i sigurnost u istraživanju i mišljenju.
11. Dopustiti učenicima da biraju i sudjeluju u donošenju odluka i da kontroliraju svoje aktivnosti.
12. Oprezno i u malim količinama služiti se kriticizmom.
13. Poticati upotrebu provokativnih pitanja i izbjegavati upotrebu konvergentnih pitanja sa samo jednim odgovorom.
14. Ne treba se plašiti započeti nešto novo i različito.

Razvoj likovne kreativnosti treba biti dio svakog nastavnog procesa, a učitelj je taj koji treba organizirati nastavni proces koji će potaknuti kreativnost učenika. U svrhu postizanja toga Grgurić i Jakubin (1995) navode sljedeće postupke koje učitelj može primijeniti:

- Umješno i samostalno stvaranje ideja.
- Slobodnom komunikacijom zajedno s učenicima provjeravati njihove ideje, misli i likovne produkte.
- Prihvatiti i cijeniti njihove ideje i originalna rješenja.
- Ne podcjenjivati učeničke ideje i ne kategorizirati ih kao pogrešne ili neprikladne.
- Alternativnim pitanjima poticati učenike na drugačija rješenja.
- Omogućiti učenicima nakon završenog likovnog rada varijacije na istu temu, bilo promjenom likovne tehnike ili redefinicijom (boje, oblika itd.).
- Alternativnim pitanjima ohrabriti učenike na samostalan pronalazak što većeg broja raznovrsnih likovnih rješenja (može li drugačije, može li se nešto doraditi i sl.).
- Tijekom likovnog procesa istaknuti originalno i kreativno rješenje te pozitivnim stavom poticati i ostale učenike da stvaralački reagiraju.

- Učenicima koji su zainteresirani pružiti priliku rada s raznovrsnim materijalima i tehnikama i uklopiti ih u dodatne likovne aktivnosti.
- Organizirati posjete galerijama i muzejima te nakon toga povesti raspravu o njihovim dojmovima (Grgurić i Jakubin, 1995).

Dužnost je nastavnika da pomogne kreativnim učenicima u prepoznavanju samih sebe, prihvaćanju ograničenja koja proizlaze i karakteristika njihove ličnosti, da se prilagode drugima, a da pritom ne žrtvuju svoju kreativnost, da prevladaju anksioznost, teškoće i neuspjeh (Čandrlić, 1988). Kreativni odnos nastavnika prema nastavi i učenicima ponekad će zahtijevati kretanje neistraženim stazama. Potrebno je da nastavnik nagrađuje kreativnost, otvara nove poglede, ohrabruje kritičko mišljenje, a najvažnije je da stav nastavnika bude usmjeren prema kreativnosti kao prema normalnom procesu, procesu unutar svih, u kojemu svatko može sudjelovati, jer svrha je obrazovanja da svakoj osobi pomogne u razvijanju njezina punog potencijala (Parnes, 1968, prema Čandrlić, 1988).

5.2. Kreativnost u nastavi likovne kulture

Važnost likovne kreativnosti nadilazi svijet umjetnosti i širi se na opće društvo te je stoga treba i promatrati u kontekstu svakodnevnog života, a ne izolirano. Veza između modernog čovjeka i suvremene tehnologije koja radikalno mijenja način življenja sve je veća. Komunikacija se u današnje vrijeme sve više odvija vizualnim putem, pri čemu se ističu kreativne i estetske vrijednosti. Arhitektura, primijenjene likovne umjetnosti, a posebno industrijski i grafički dizajn grane su likovne umjetnosti preko kojih je ona duboko integrirana u život modernog društva u cjelini. S obzirom na sve veće izazove koji se danas stavljaju pred modernog čovjeka, likovna umjetnost više je nego ikad prisutna u svim porama življenja (Vrbić-Maćak, 2018). Bogumil Karlavaris (1972, prema Vrbić- Maćak, 2018) navodi sposobnosti za koje smatra da omogućavaju likovno stvaralaštvo: sposobnost opažanja, predstave i likovna iskustva, fantaziju i sposobnosti izražavanja prvenstveno u tehničkom smislu, a potiču sljedeće sposobnosti: apercepcija, posebno likovna (senzitivnost), stvaralačko mišljenje, emocije i senzibilitet izraza. Psiholog Howard Gardner također smatra aspekte vizualno-spacijalne sposobnosti posebno važnima za likovnu

kreativnost. Tu navodi aspekte kao što su osjetljivost za kompoziciju, organizaciju i ovladavanje likovnim jezikom, koji se razvijaju iskustvom, vježbom i gledanjem stvari na drugačiji način, a kristaliziraju se kao osjećaj za harmoniju, odnos površine, oblika, boje odnosno estetske vrijednosti. U svojim istraživanjima dokazao je da se taj osjećaj ne razvija automatski, ali se kroz rad može naučiti i razviti, čak i kod djece (Čudina-Obradović, 1991, prema Vrbić- Mačak, 2018).

Djeci i mladima likovne aktivnosti omogućuju da izraze vlastite kreativno vrijedne ideje, stoga su takve aktivnosti iznimno bitne u području odgoja i obrazovanja. Pored standardnih, slikarskih, crtačkih, grafičkih i kiparskih tehnika, učenicima treba staviti na raspolaganje i raznovrsne prirodine koje su dostupne u njihovoj okolini (otpadni predmeti različitih osobina i namjene) (Petrovič-Sočo, 2000, prema Roić, 2020). Takvim radom u različitim tehnikama i materijalima potiče se fleksibilnost kod učenika, što je važna komponenta kreativnosti. Omogućavanjem fleksibilnosti u radu učenici se potiču na kreativno reagiranje na probleme ili izazove koji im se postavljaju, ali se i razvijaju sposobnosti nošenja s prilikama u svakodnevnim promjenama (Kunac, 2015, prema Roić, 2020).

Svako dijete u sebi nosi kreativni potencijal u likovnom izražavanju koji je potrebno poticati i razvijati. S obzirom na to da je kreativnost pristup problemu, način rada, stvaralački proces, najvažniji aspekt dječje likovne kreativnosti jest priroda procesa (Brešan, 2008, prema Martan, 2016). Kreativno vođenje procesa dječjeg likovnog izražavanja dovest će do kreativnog likovnog produkta. Kontinuirano poticanje djetetovih kreativnih mogućnosti zahtijeva kvalitativno bogatstvo motivacijskih sadržaja koji bi obuhvatili:

- 1) Realnost životnog okvira
- 2) Realnost likovnih medija i strukturalnu vrijednost likovnih elemenata
- 3) Unutarnji svijet
- 4) Likovno-tehničke postupke unutar zahtjeva pojedinih likovnih disciplina (Jakubin i Grgurić, 1995, prema Martan 2016).

Izbor nastavnog sadržaja stoga treba biti primjeren uzrastu odnosno dovoljno kvalitetan da postane osnovom stvaralačke likovne aktivnosti (Jakubin i Grgurić, 1995). Dok je u predškolskim likovnim aktivnostima naglasak na procesu rada, a ne na gotovom radu, to se mijenja početkom formalnog obrazovanja, gdje na satovima likovne kulture taj naglasak postupno prelazi i na likovni

produkt. Dakle, osim uživanja u likovnoj aktivnosti, postaje važno i promišljanje o krajnjem ishodu i cilju (Lowenfeld i Brittain, 1987, prema Martan, 2016).

Za poticanje likovne stvaralačke kreativnosti može poslužiti i igra, s obzirom na to da je ona oblik kreativnog procesa, a i kreativnost i igra određene su divergentnošću, motivacijom i emocionalnom ekspresijom (Brešan, 2008, prema Martan, 2016). Kao i stvaralački akt, djetetova igra vrlo je složena. Igra je istraživačka aktivnost koja proizlazi iz urođene znatiželje, a uvjetuje snažnu maštu koja konstantno stvara nove načine rješavanja problema. Dječju igru ne bi trebalo prekidati grubim uplitanjem jer to uništava stvaralačku igru i angažiranost djece, sputavajući osobnu slobodu (Nola; prema Kroflin i sur., 1987, prema Martan, 2016). U našoj okolini, na asfaltu, zidovima, ogradama i sličnim prostorima, mogu se uočiti dječje spontane likovne igre koje su odraz dječje potrebe izražavanja crtežima i bojama, a nisu ograničene veličinom papira. Treba im, dakle, omogućiti prostrane plohe na kojima se mogu slobodno likovno izražavati i tako uvažiti njihovu potrebu za likovnom igrom kao vrijednim kreativnim likovnim izrazom. Prekidanjem dječje likovne igre prekidaju se i kreativni procesi, što može biti štetno za psihičko stanje djeteta, stoga to treba izbjegavati (Nola; prema Kroflin i sur., 1987, prema Martan, 2016). Za razvoj kreativnog mišljenja mogu se koristiti i kratke vježbe i tehnike, od kojih su oluja ideja i umne mape samo neke od mnogobrojnih koje potiču divergentno mišljenje i omogućuju djetetu da upotrijebi maštu, misaone sposobnosti i domišljatost (Cvetković-Lay i Pečjak, 2004, prema Martan, 2016). Stvaranje slika iz neobičnih riječi u kojima slika i riječ moraju reći istu stvar način je koji se može koristiti u svrhu poticanja kreativnosti. Djeca tako mogu spajati dijelove životinja da bi napravili „najbolju životinju na svijetu“ ili mogu napraviti „stroj koji ničemu ne služi“ i slično (Lowenfeld i Brittain, 1987, prema Martan, 2016). Kao nešto drugačije likovno sredstvo za poticanje kreativno-likovnog rada koje zahtijeva od djece i drugačija likovna rješenja mogu se koristiti računala. To je suvremeni pristup koji pozitivno utječe na veću kreativnost učenika. Korištenjem računala pri likovnom stvaranju aktiviraju se kreativni procesi, likovne sposobnosti i likovno-kreativni čimbenici. Tome u prilog ide i empirijsko istraživanje (Duh, 1996) o uspješnosti uporabe računala u procesu likovnog odgoja s obzirom na razvoj likovne i opće kreativnosti, koje je dalo povoljne rezultate (Ivančević i Turković, 2001, prema Martan, 2016). Računala, laptopi, mobiteli, GPS uređaji, digitalne kamere i druge digitalne tehnologije nisu nepoznanica današnjim učenicima; štoviše, oni su iznimno zainteresirani za takve uređaje, a i vještiji su u njihovu korištenju od većine odraslih (Swanson, 2010, prema Ilić i Nedić, 2014). Različiti softveri

omogućuju i učenicima koji nisu toliko vješti u tradicionalnim likovnim medijima da svoje ideje izraze na njima bliži način (Long, 2001; Wang, 2002; Wood, 2004, prema Phelps i Maddison, 2008, prema Ilić i Nedić, 2014). Računalna tehnologija omogućava brzi ispravak pogrešaka, što dovodi do promocije eksperimentiranja, koje se nalazi u srži kreativnosti (Wood, 2004, prema Ilić i Nedić, 2014).

De Bon smatra da je i humor vrlo važan u procesu poticanja kreativnosti jer njegova je postavka da je za kreativnost potrebna promjena paradigme, što uspoređuje s humorom koji razvija priču u jednom smjeru, a na kraju dolazi do nagle promjene smjera, što izaziva smijeh i vedro raspoloženje (Bognar, 2012).

Kuščević (2004) navodi sljedeće načine za poticanje kreativnosti u nastavi likovne kulture:

1. Predstavljati učenicima nastavne jedinice na način koji će potaknuti radoznalost – problemski postavljati likovne probleme. Ne davati već gotovo likovno rješenje ili motiv rada, već poticati aktivno učenje i vlastito istraživanje, koje povećava unutarnju motivaciju i intelektualnu moć učenika.
2. Značajni doprinos razvijanju kreativnosti, mašte i mentalnog života imaju organizirane likovne aktivnosti jer pomažu prevladati shematizam i šablone. Duh postaje fleksibilniji i otvoreniji za stvaranje i otkrivanje novih ideja i rješenja. Mašta je uvijek dobrodošla u nastavi likovne kulture kao način poticanja kreativnosti jer ona uvijek traži nove i jedinstvene puteve rješavanja problema.
3. Strogo držanje unaprijed određenog plana nije obavezno; treba razgovarati s učenicima i prihvatiti i njihovu inicijativu. Razgovorom o njihovim idejama i mislima poticati originalna likovna rješenja.
4. Dopustiti učenicima slobodnu komunikaciju koja je u ozračju međusobnog poštivanja jer osim što ona pozitivno utječe na razvoj kreativnosti, daje i povratnu informaciju o našem i njihovu radu pokazujući interes učenika, što najbolje govori zadovoljava li određena aktivnost njihove potrebe ili ih sputava.
5. Prilagoditi program svakom djetetu ističući pozitivne strane individualnih razlika i naglašavanje tolerancije, za što učitelj mora posjedovati osjetljivost za zapažanje učeničkih kreativnih potencijala.

6. Dječje likovno stvaralaštvo nastaje divergentnim aktivnostima, a kako bi to postigli, učenici moraju razmišljati o drugačijem i originalnom povezivanju likovnih elemenata. Stoga su likovne igre redefiniranja, rekonponiranja, kombiniranja i variranja poželjne jer potiču razvoj mišljenja, kreativnosti, rasuđivanja i stvaralaštva.
7. U likovnom radu poželjni su i raznoliki materijali, formati papira i tehnike jer pomažu učenicima u pronalaženju novih tehnika likovnog izražavanja i podržava se njihov interes prema problemima shvaćanja likovnog jezika i zakonitosti njegove realizacije.
8. Organizirano posjećivanje galerija, muzeja, arheoloških lokaliteta i usmjeravanje djece na emocionalno doživljavanje viđenog i razgovor o dojmovima (Kuščević, 2004, prema Medić, 2021).

„Razvijanje likovne kreativnosti treba biti sastavnim dijelom redovnog sata vizualno-likovnog odgoja i obrazovanja, ono ne traži posebne sate niti dodatno vrijeme... Likovne probleme treba pred učenike postavljati problemski, a ne kao gotova likovna rješenja. Provođenjem divergentnog mišljenja izravno utječemo na kreativnu aktivnost, a time na sveukupni stvaralački potencijal učenikov“ (Grgurić i Jakubin, 1996: 75).

5.3. Priroda učenja putem likovno-umjetničkih disciplina

Suočavanje s umjetničkim djelima u širem svijetu umjetnosti omogućuje i simbolički i praktičan rad s dvosmislenosti. Kada su umjetnička djela metaforička, višeslojna i dvosmislena, ideje i poruke koje odašilju nisu doslovne. To interpretaciju i otkrivanje značenja djela čini teškim jer umjetnički koncept može doći u pitanje i postoji velika vjerojatnost višestrukih odgovora po pitanju značenja djela (Eisner, 2002; Efland, 2002; Tishman, 2006, prema Alter, 2010). Ta neodređenost i dvosmislenost potiče primjenu kreativnog razmišljanja (Sternberg & Williams, 1996, prema Alter, 2010). Kada učenici moraju pretražiti različite kategorije znanja kako bi pronašli rješenje predodčenog zadatka, oni moraju spojiti svoje prethodno znanje s idejama koje su predstavljene u umjetničkim djelima kako bi došli do kreativnog rješenja (Sternberg & Williams, 1996, prema Alter, 2010). Učenike se može potaknuti da otkriju dubinu i kompleksnost djela tako

da ih se pozove da postavljaju kreativna pitanja, iznose različita zapažanja i sagledaju djelo iz različitih uglova (Tishman, 2006, prema Alter, 2010). Kreativno razmišljanje može se potaknuti razrednom olujom ideja o temi i traženjem od učenika da formiraju vlastita „što ako“ pitanja. Pitanja poput „Što ako znamo...?“ i „Što bi se promijenilo ako...?“ potiču znatiželju i postavljaju temelje za samostalno istraživanje (Tishman, 2006, prema Alter, 2010). Često otkrivanje značenja u umjetnosti uključuje primjenu strategija. Tražimo naziv ili drugi tekst priložen djelu radi postavljanja očekivanja, pregledavamo djelo radi informacija, identificiranja vizualnih i dizajnerskih elemenata i pokušavamo otkriti umjetnikovu namjeru. Mladi trebaju naučiti pitati se: „U što ja to gledam? Što meni ova slika znači? Kako je ova poruka korisna? Koje tragove mogu pronaći u umjetničkom djelu koji mi govore o umjetnikovoj namjeri?“ Učenici bi trebali koristiti ta pitanja za proizvodnju velikog broja ideja, zapažanja, pitanja, tvrdnji i sl. Takva vrsta pitanja pomaže im formirati svoja istraživanja, a ono što proizlazi iz toga nisu jedinstveni odgovori, već različiti pogledi i rješenja (Alter, 2010).

Kreativni proces koji se odvija tijekom stvaranja likovno-umjetničkih djela uključuje metaforičko razmišljanje, fleksibilnost i vizualizaciju (Csikszentmihalyi, 1996; Sternberg & Williams, 1996; Starko, 2005, prema Alter, 2010). Metaforičko razmišljanje omogućuje pojedincu da pronađe poveznice između naizgled različitih ideja te da ideje iz jednog konteksta uspješno reprezentira u sasvim novom kontekstu. Fleksibilnost označava mogućnost sagledavanja situacije iz različitih uglova ili proizvodnju velikog broja kategorija odgovora (Sternberg & Williams, 1996; Starko, 2005, prema Alter, 2010). Vizualizacija pomaže nekim kreativnim pojedincima da zamisle stvari koje ne mogu vidjeti (Gardner, 1993; Csikszentmihalyi, 1996; Starko, 2005, prema Alter, 2010). Smatra se da zajednička upotreba apstrakcije, vizualne metafore i analogije u prakticanju umjetnosti pospješuje kreativno razmišljanje jer svjesna upotreba tih izražajnih simboličnih sredstava potiče umjetnika na inovativno i kreativno razmišljanje (Roukes, 1988; Efland, 2002, 2004; Eisner, 2002, prema Alter, 2010). Efland (2004: 769, prema Alter, 2010: 4) tvrdi da konstrukcija imaginacije može i treba biti glavni predmet proučavanja, „(...) pri čemu je potrebno razumjeti da vizualna slika ili verbalni izraz nisu doslovne činjenice već utjelovljenja značenja koja treba sagledati u nekom drugom svijetlu.“

5.4. Inspiracija i kreativnost

Stav da je inspiracija blisko povezana s razvojem kreativnih ideja postoji još od drevnih vremena. U grčkoj mitologiji muze su bile božice inspiracije koje su šaptale briljantne ideje stvarateljima i vodile njihov kreativni proces u književnosti, znanosti i umjetnosti. Sada se termin „muza“ koristi za opisivanje izvora kreativnosti za bilo koje područje koje zahtijeva kreativni uvid (Miller i C'Debaca, 1994; Thrash i Elliot, 2004, prema An i Youn, 2019). Oksfordski rječnik definira inspiraciju kao proces u kojemu dolazi do mentalne stimulacije za učiniti ili osjećati nešto, posebice nešto kreativno (An i Youn, 2019). Thrash i sur. strukturiraju inspiraciju kroz tri komponente: evokaciju, transcendenciju i motivaciju. Inspiracija je prvo nenamjerno izazvana unutarnjim ili vanjskim podražajem, nakon čega se pojavljuje osjećaj transcendencije, čineći pojedinca svjesnijim više toga nego što je inače te, naposljetku, ta svjesnost potiče pojedinca da aktualizira pobuđenu ideju pretvaranjem u motivaciju (Thrash i Elliot, 2003, prema An i Youn, 2019). Prema tom strukturiranju, Thrash i Elliot (2003, prema An i Youn, 2019) napravili su inspiracijsku skalu za mjerenje inspiracije i pokazali da je predviđjela kreativno samopoimanje kod ispitanika. U odmaku od te konceptualizacije Oleynick, Thrash, LeFew, Moldovan i Kieffffaber (2014, prema An i Youn, 2019) naglašavaju da inspiracija objašnjava motivacijski prijenos na kreativne ideje, a ne na izvor kreativnosti. Njihova koncepcija počiva na ideji da inspiracija može posredovati u stvaranju kreativnih ideja. Prema tom stajalištu, može se reći da se cijenjenjem, uvažavanjem i poštivanjem umjetničkih djela može povećati kreativnost jer takav odnos pokreće inspiraciju (An i Youn, 2019). An i Youn (2019) navode kako njihov pregled literature o toj temi daje sugerirati da su pojedinci s otvorenijim stavom prema umjetničkim aktivnostima skloniji divergentnom razmišljanju.

5.4.1. Inspiriranje kreativnosti promatranjem umjetničkih djela

Promatranje umjetničkih djela sastavni je dio likovnog obrazovanja. Osim što izaziva emocionalne reakcije, ono inspirira nas na stvaranje novih djela. Poznato je da su mnogi umjetnici vitalizirali svoju kreativnost kroz tuđa umjetnička djela. Vincent van Gogh radio je kopije od

umjetnika kao što su Eugene Delacroix, Jean-Francois Millet i Rembrandt (Homburg, 1996, prema Ishiguro i Okada, 2020). Poznato Duchampovo djelo „L.H.O.O.Q.“ nastalo je nakon njegova susreta s djelom „Mona Lisa“. Picasso je bio inspiriran djelima drugih kultura, japanskom i afričkom (Rubin, 1984, prema Ishiguro i Okada, 2020). Slikari nisu jedini koji su se inspirirali umjetničkim djelima. Primjerice, skladatelj Modest Mussorgsky stvorio je jednu od svojih najpoznatijih skladbi za glasovir „Slike s izložbe“ na temelju umjetničkih djela Viktora Hartmana (Ishiguro i Okada, 2020). Poput poznatih i profesionalnih umjetnika, i svi umjetnički rekreativci i laici mogu iskusiti isto. Primjer za to jest kreativna suradnja putem interneta. Korisnici preko društvenih mreža kao što su YouTube, Instagram i Facebook lako mogu dijeliti svoje, ali isto tako i vidjeti tuđe radove. Takva prezentacija i promatranje umjetnosti na društvenim mrežama formira komunikacijski kanal koji potiče kolaborativne kreacije širokih razmjera (Hamasaki, Takeda i Nishimura, 2008, prema Ishiguro i Okada, 2020). Takva istraživanja sugeriraju da svi, bilo profesionalci ili amateri, mogu biti inspirirani na stvaranje likovnih i umjetničkih djela putem promatranja umjetnosti. Treba dodati da kreativnost koja proizlazi iz toga nije ograničena na crtanje i slikanje, već je primjenjiva i na druga umjetnička područja poput glazbe, pisanja ili plesa (Ishiguro i Okada, 2020).

An i Youn (2019) u svom radu prikazuju istraživanje koje su proveli, a koje je za cilj imalo pokazati stvara li promatranje, uvažavanje i cijenjenje umjetničkih djela inspiraciju i time povećava kreativnost. Njihovo istraživanje pokazuje da inspiracija koja proizlazi iz umjetničkih djela olakšava sudionicima stvaranje u drugim kreativnim područjima. U svom eksperimentu (studija 3) sudionicima su se pokazivala umjetnička djela (poezija i umjetničke slike) koja su trebali promatrati, cijeniti, uvažavati, a zatim odgovoriti na IS (inspiracijsku skalu) i stvoriti kreativne ideje povezane s poslovnim kontekstom (npr. dizajniranje kompjutorske tipkovnice, imenovanje marke tjestenine ili smišljanje načina recikliranja). Rezultati su pokazali da promatranje umjetnosti promiče učestalost stvaranja, tj. fluentnost ideja i njihovu originalnost. Takvi kreativni rezultati nastali iz inspiracije koja je proizašla iz promatranja umjetnosti primjenjivi su na različitim kreativnim područjima (npr. pisanje i posao) (Ishiguro i Okada, 2020). Prema tome, inspirativni učinci na kreativnost putem promatranja umjetnosti mogu imati široku primjenu (Baer, 1998; Baer & Kaufman, 2005, prema Ishiguro i Okada, 2020).

6. MARGINALIZACIJA UMJETNIČKOG OBRAZOVANJA

O tome da je umjetnost neophodna jer pomiče granice, potiče nove načine razmišljanja, prati i tumači prilike u kojima živimo te da je umjetničko obrazovanje fundamentalni dio svakog obrazovnog sustava, u teoriji postoji visok stupanj suglasnosti. Međutim, praksa pokazuje drugačiju sliku. S jedne strane, grade se galerije i muzeji za pospremanje i izlaganje umjetničkih djela, dok s druge strane toj istoj umjetnosti ostavljamo sve manje i manje mjesta u školskim programima. Također, skloni smo nekome udijeliti kompliment kako je nešto umjetnički izveo i kako je pravi umjetnik u svome poslu, a istodobno smatramo da umjetnosti odgovara periferna uloga u školi. Taj nesrazmjer između teorije i prakse nije prisutan samo u Hrvatskoj, već je, uz određene iznimke, sve češća pojava i u Europi i Americi (Eisner, 2002, prema Turković, 2013). U Hrvatskoj i okolnim državama svaki građanin do završetka dvanaeste godine školovanja na nastavnim aktivnostima provede oko 11 000 nastavnih sati. Od toga samo se oko 350 nastavnih sati odnosi na likovne aktivnosti i približno toliko na glazbene. Vrlo malo nastavnih aktivnosti odnosi se na one u kojima se nešto radi, odnosno uči i rukama. Kurikulumi obvezne osnovne škole dizajnirani su s pretpostavkom da će svi nastaviti školovanje u gimnaziji, dok je činjenica da je gimnaziju u Hrvatskoj proteklih godina upisivala oko jedna četvrtina školske populacije. Trećina je upisivala obrtničke ili zanatske škole, a ostali razne strukovne škole. Autori školskih kurikuluma, zajedno s većinom stručnjaka za školstvo, umanjuju značaj likovno-umjetničkih aktivnosti za nastavak školovanja i pripremu za cjeloživotno učenje i rad (Drljaća, Opić, Matijević, 2020). U pedagoškoj teoriji i praksi već dugo je poznata izreka: „Ne uči se samo glavom, već glavom, srcem i rukama“ (Heinrich Pestalozzi, krajem 18. stoljeća, prema Drljaća, Opić, Matijević, 2020: 194). Drljaća i sur. (2020) navode kako je unatoč tome takvo učenje tijekom proteklog stoljeća bilo marginalizirano, što je imalo znatan utjecaj na školske kurikulume i ishode školskog učenja, te da se posljedice te marginalizacije osjećaju i danas, posebno pri izboru srednjih škola u kojima je važan rad rukama, dizajn ili umjetničko izražavanje.

Košćec (2011) navodi kako problem satnice Likovne kulture treba sagledati kroz širi kontekst organizacije obrazovanja. „Vrijednosti (činjenice, stavovi i sposobnosti) koje se promiču tijekom osnovnog obrazovanja uspostavljaju i zrcale vrijednosni sustav društva u kojem živimo, proizvodimo, konzumiramo“ (Košćec, 2011: 34). Opća nezainteresiranost društva za devastaciju i

neprepoznavanje sveukupne vizualne baštine rezultat je potpunog marginaliziranja likovnog/vizualnog obrazovnog područja. Ako usporedimo satnicu kulturno-umjetničkih nastavnih predmeta u Hrvatskoj s onom naših europskih susjeda, primijetit ćemo odstupanja. Zemlje koje imaju najmanju satnicu likovne kulture u Europi jesu Hrvatska i Slovačka, 1 sat tjedno, dok se u većini zemalja EU-a satnica kreće između 2 i 4 sata tjedno, s iznimkama u pojedinim razredima gdje se „spušta“ na 1 sat tjedno. Najnaprednije zemlje u pogledu vizualnog obrazovanja su Švedska, Estonija, Finska i Norveška, koje imaju predmete koji objedinjuju umjetnost s obrtom i dizajnom, te se u tim zemljama satnica tih predmeta kreće od 2 do 8 sati tjedno (Koščec, 2011). „Problem marginalizacije vizualnog obrazovanja vidljiv je u različitim aspektima društvenog, kulturnog i ekonomskog života naše zemlje“ (Koščec, 2011: 36). Autorica navodi da neuravnotežena zastupljenost umjetničkih i društvenih predmeta ima za posljedicu marginaliziranje važnosti kulturno-društvenih potreba pojedinaca i društva. Nadalje, ističe da je naš okoliš mnogo više zagađen lošom arhitekturom, bespravnim građevinama, nerazumijevanjem i nepoštivanjem urbanističkih planova, lošim grafičkim dizajnom javnog prostora, nesrazmjerom između elitističkog odnosa prema umjetnosti i zagađenja nekvalitetom svakodnevnog životnog prostora nego u drugim europskim zemljama. Razlog za to može se pronaći u općoj nezainteresiranosti društva za te teme ili u općoj vizualnoj nepismenosti (Koščec, 2011). Naše društvo još uvijek vidi likovno-vizualno obrazovanje kao satove crtanja i slikanja te poticanje „talentiranih“ pojedinaca na razvoj umjetničkih sklonosti. Interes za umjetnost i slične sadržaje smatra se individualnim senzibilitetom, a ne općim razvojem svake ličnosti. Zanimljivo je da se tim nastavnim predmetom razvija apstraktno i divergentno mišljenje, što je preduvjet svakog stvaralačkog i kreativnog procesa (Koščec, 2011).

7. ZAKLJUČAK

Kreativnost je važna čovjekova karakteristika koja zahtijeva spoj različitih sastojaka, poput osobina ličnosti, sposobnosti i vještina (Fazylova i Rusol, 2016). Kreativnost je dovela do razvoja društva u kojem danas živimo, a sada ono zahtijeva još više kreativnih sposobnosti za kvalitetno funkcioniranje u društvu i daljnji napredak. Einstein je rekao: „Život je kao vožnja bicikla. Da biste zadržali ravnotežu, morate se nastaviti kretati.“ Kreativnost treba njegovati i poticati od najranijih dana kako bi čovjek i u odrasloj dobi zadržao dio te kreativnosti koja je kod djece mnogo više prisutna i izraženija, a koja s odrastanjem polako nestaje. Uloga škole i nastavnika u tome je više nego značajna te je razvoj sveopćih kreativnih potencijala jedan od glavnih ciljeva suvremenog obrazovanja. Oni moraju stvarati takve uvjete i ozračje koji neće sputavati, nego poticati i omogućavati razvoj kreativnosti. Istraživanja su pokazala kako je bavljenje umjetnošću kroz različite aspekte jedan od najboljih načina putem kojega se mogu razvijati i osloboditi sveopći kreativni potencijali učenika. Različite likovne aktivnosti koje se sprovode u nastavi likovne kulture u velikoj mjeri potiču razvoj kreativnosti koja je značajna ne samo u likovnom radu već i za mnoga druga područja života jer se uspješno prenosi i postaje opća kreativnost. Upravo je to jedna od najvažnijih zadaća i svrha likovnog obrazovanja i razvijanja kreativnosti putem istog, koju ono može u potpunosti ispuniti.

Dakle, jasno je da su stručnjaci u teoriji prepoznali važnu ulogu likovnog obrazovanja u razvoju kreativnih potencijala, ali i cjelokupnom formiranju učenika. Praksa je ta koja još uvijek zaostaje jer je trenutno s minimalnom satnicom od jednoga sata tjedno likovno obrazovanje smješteno u sami kut školskog obrazovanja. Stoga je neophodno, ako se želi maksimalno ispuniti potencijal koji pruža likovno obrazovanje, pridavanje veće pažnje predmetu Likovna kultura u vidu satnice i statusa u školstvu.

Izreka kaže da svijet ostaje na mladima, a škole i sveukupno društvo trebaju se pobrinuti da ti mladi izrastu u kreativne, sposobne i cjelovite ličnosti jer su takvi pojedinci „motori“ koji pokreću svijet prema naprijed, pa čak i osiguravaju opstanak ljudi.

8. LITERATURA

Alter, F. (2010). Using the visual arts to harness creativity. UNESCO Observatory ejournal, 1(5). <http://web.education.unimelb.edu.au/UNESCO/pdfs/ejournals/alter-paper.pdf> (2019-20-8) Dr.

An, D., Youn, N. (2017). The inspirational power of arts on creativity. *Journal of Business Research* 85 (2018) 467-475.

Arar, Lj., Rački, Ž. (2003). Priroda kreativnosti. *Psihologijske teme*, Vol. 12 (1), 3-22. URL: <https://hrcak.srce.hr/12733> (pristup 22.2.2022.)

Battista Ilić, A. i sur. (2014). Kome treba kreativnost – strategija razvoja kreativnosti u osnovnoškolskom i srednjoškolskom odgoju i obrazovanju. URL: https://www.alu.unizg.hr/alu/cms/upload/dokumenti/ostalo/Strategija_razvoja_kreativnosti.pdf (pristup 15.2.2022.)

Bognar, B. (2010). Škola koja razvija kreativnost. URL: <https://rc.gradjanske.org/skola-koja-razvija-kreativnost/> (pristup 16.2.2022.)

Bognar, L. (2011). Kreativnost u nastavi. *Napredak*, Vol. 153 (1), 9-20.. URL: <https://hrcak.srce.hr/82857> (pristup 16.2.2022.)

Čandrić, J. (1988). *Kreativni učenici i nastavni proces*. Rijeka: Izdavački centar Rijeka.

Drljaća, M., Opić, S., Matijević, M. (2020). Ispitivanje interesa i zadovoljstva nastavom likovne umjetnosti kao poticaja za razvoj sposobnosti učenja ostalih nastavnih predmeta. *Metodički ogleđi*, Vol. 27 (2), 193-213. URL: <https://hrcak.srce.hr/247976> (pristup 16.2.2022.)

Fazylova, S., Rusol, I. (2016). Development of Creativity in Schoolchildren through Art. *Czech-Polish Historical and Pedagogical Journal* 8/2, 112–123. URL: <https://journals.muni.cz/cphjournal/article/view/15084/12132> (pristup 17.2.2022.)

Huzjak, M. (2006). Darovitost, talent i kreativnost u odgojnom procesu. *Odgojne znanosti*, Vol. 8 (1), 289-300. URL: <https://hrcak.srce.hr/clanak/41460> (pristup 15.2.2022.)

- Ilić, V. (2012). Kreativnost, proces kreativnosti i nastava likovne kulture. *Obrazovna tehnologija*, (4), 453-466.
- Ilić, V., Nedić, V. (2014). Digitalno doba i tradicionalni likovni mediji u nastavi Likovne kulture. URL: <http://www.ftn.kg.ac.rs/konferencije/tio2014/PDF/514%20Ilic,%20Nedic.pdf> (pristup 14.2.2022.)
- Ishiguro, C., Okada, T. (2020). How Does Art Viewing Inspires Creativity? *Journal of Creative Behavior* 55(3). URL: https://www.researchgate.net/publication/343866271_How_Does_Art_Viewing_Inspires_Creativity (pristup 29.3.2022.)
- Jakubin, M., Grgurić, N. (1995). *Vizualno-likovni odgoj i obrazovanje*. Zagreb: Educa.
- Kaufman, J., Sternberg, R. (2006). *The International Book Of Creativity*. Cambridge University Press.
- Košćec, G. (2011). Marginalizacija vizualne kulture i umjetnosti u obrazovnom procesu. *Život umjetnosti*, 1, 34-43. URL: <https://hrcak.srce.hr/198966> (pristup 18.2.2022)
- Kvašček, R. (1981). *Psihologija stvaralaštva*, Beograd: Zavod za udžbenike i nastavna sredstva.
- Martan, M. (2016). *Dječja kreativnost u području likovnog stvaralaštva*. Diplomski rad. Čakovec: Sveučilište u Zagrebu, Učiteljski fakultet, Odsjek za učiteljske studije.
- Medić, T. (2021). *Poticanje kreativnosti u nastavi likovne kulture*. Diplomski rad. Osijek: Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, Akademija za umjetnost i kulturu u Osijeku.
- Negovetić, S. (2019). *Primjena modela interaktivne nastave likovne kulture u trećem razredu osnovne škole*. Diplomski rad. Rijeka: Učiteljski fakultet u Rijeci.
- Pušina, A. (2020). *Ljudska kreativnost: psihologijski modeli*. El. Knjiga. Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu. URL: https://www.researchgate.net/profile/Amir-Pusina/publication/339202094_LJUDSKA-KREATIVNOST-PSIHOLOGIJSKI-MODELI/links/5e43dfff92851c7f7f30f6c1 (pristup 15.2.2022.)

Roić, P. (2020). *Principi održivog razvoja i poticanje kreativnosti: analiza likovnih radova studenata učiteljskog studija*. Diplomski rad Split: Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet.

Stevanović, M. (1997). *Edukacija za stvaralaštvo*. Varaždinske toplice. Tonimir.

Stojaković, P. (2000). *Darovitost i kreativnost*. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva Republike Srpske, Srpsko Sarajevo.

Turković, V. (2013). *Metodike u suvremenom odgojno-obrazovnom sustavu, Likovno obrazovanje: nove pedagoške prakse*. Zagreb: Akademija odgojno-obrazovnih znanosti Hrvatske.

Turković, V. (2009). Umjetničko obrazovanje u tranziciji: likovno obrazovanje u europskom obrazovnom sustavu. *Metodika*, 18, 8-38. URL: <https://hrcak.srce.hr/40814> (pristup 18.2.2022.)

Vrbić-Mačak, B. (2018). Identifikacija nadarenosti u nastavnom procesu predmeta likovna kultura. Univerzitet u Zenici, Filozofski fakultet. URL:

<https://pregled.unsa.ba/index.php/pregled/article/view/472/482> (pristup 20.2.2022.)

Zečević, R. (2020). Kreativnost kao sastavni dio nastave likovne kulture. *Magistra Iadertina*, 1, 75-86. URL: <https://hrcak.srce.hr/249856> (pristup 20.2.2022.)